

Годнюк І. В.кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування ім. С. Юрія,
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3346-0882>**Забчук В. Д.**викладач кафедри бізнес-аналітики та інноваційного інжинірингу,
Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2758-3651>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З УХИЛЕННЯМ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Українська економіка зазнає складних випробувань, що ускладнюють її розвиток. Ці обставини призводять до складної ситуації, яка характеризується, з одного боку, нестачею коштів у бюджеті, а з іншого – небажанням суб'єктів господарювання сплачувати податки. Ухилення від сплати податків є загрозою для суспільства та серйозною проблемою для кожної економіки, оскільки воно негативно впливає на державний бюджет і фінансову ситуацію в країні, тому держави та міжнародні організації докладають зусиль для боротьби з ухиленням від сплати податків чи податковими правопорушеннями. Об'єктом дослідження цієї роботи є ухилення від податків як явище, яке необхідно долати та протидіяти йому. Основною метою роботи є зосередження на тлумаченні основних термінів, пов'язаних з ухиленням від податків, детальне вивчення їхніх характеристик та визначень, виявлення факторів, які значно впливають на появу цих явищ та пошук шляхів їх подолання. У науковій статті досліджено сутність понять «уникнення оподаткування», «ухилення від сплати податків», розглянуто еволюцію ухилення від податків, визначено категорії явищ у цій сфері, які іноді призводять до виникнення податкових правопорушень. Крім того, підкреслено стратегії виявлення потенційного ухилення від сплати податків, щоб показати зусилля урядів країн у всьому світі, їх прагнення зупинити чи мінімізувати негативні наслідки податкових правопорушень, визначено напрямки боротьби з ухиленням від сплати податків.

Ключові слова: податки, ухилення від податків, податкові гавані, податкове шахрайство, податкові правопорушення, податкова оптимізація, податкове законодавство, податковий контроль.

Irina Godniuk

ERIHE “Kamianets-Podilsky State Institute”

Volodymyr Zabchuk

West Ukrainian National University

THEORETICAL ASPECTS IN THE FIELD OF COMBATING TAX EVASION

Introduction. Tax evasion is a serious problem for the economy of any country, as it leads to significant losses to the state budget and reduces the effectiveness of economic policy. All this undermines public confidence in the tax system and the fairness of financial relations. Tax evasion is a serious economic crime that has a significant impact on the economy and contributes to the growth of the shadow economy. Modern economic processes, globalization and the rapid development of information technology complicate the task of combating this phenomenon, as new methods of evasion, both legal and illegal, are rapidly adapting to changes in legislation. In this context, the need to effectively combat tax evasion is becoming increasingly important, as only by reducing the scale of evasion can stable financing of public needs and social inequality be ensured. **The purpose** of this research paper is to identify the existing trends in tax evasion and tax offenses in the theoretical context and strategies and forms of combating tax evasion. **The methods** of comparison, analysis and synthesis, and deduction were used in the study. **Results.** The main findings of the study show that tax evasion has a significant impact on the economic development of countries and the fairness of society. It was found that effective fight against this phenomenon requires a comprehensive approach, including both domestic measures and international cooperation. The key aspects of a successful fight against evasion include strengthening of legal measures, introduction of common rules, automatic exchange of tax information and use of modern technologies for data analysis, international cooperation, in particular within the OECD and the EU, which is important for preventing transnational tax evasion. **Conclusions.** In general, an effective fight against tax evasion requires a combination of national initiatives, international cooperation and continuous improvement of legislation and control mechanisms.

Key words: taxes, tax evasion, tax havens, tax fraud, tax offenses, tax optimization, tax legislation, tax control.

Постановка проблеми та її актуальність. В сучасному світі, існує велика проблема: з одного боку, люди не хочуть платити податки, а з іншого – вимагають високої якості державних послуг. Здоровий глузд підказує, що все має свою ціну. Уряди мають забезпечувати державні послуги, які компанії на ринку не надають, оскільки це економічно не вигідно, такі як будівництво доріг, надання медичних послуг, правова система, забезпечення безпеки громадян, освіта. В той же час для фінансування державних витрат, необхідно багато капіталу, і люди не готові сприяти цим витратам безпосередньо, тому держави впроваджують різні збори та податки. Однак завжди існувала і існує небажаність сплачувати податки чи збори. Які причини змушують платників податків постійно шукати нові способи ухилення від оподаткування або принаймні зменшення суми податкових зобов'язань? У світі часто обговорюють новини про те, що великі корпорації не сплачують податки, тоді як люди, які працюють важко щодня, мають сплачувати податки, які автоматично відраховуються з їхньої зарплати. Сьогодні, питання, куди йдуть кошти від платників, є вагомим пріоритетом.

Ухилення від сплати податків є серйозною проблемою для економіки будь-якої країни, оскільки воно призводить до значних втрат державного бюджету і знижує ефективність економічної політики. Це підриває довіру громадян до податкової системи та справедливості фінансових відносин. Також, ухилення від оподаткування є серйозним економічним злочином, який має значний вплив на економіку та сприяє зростанню тіньової економіки.

Сучасні економічні процеси, глобалізація та швидкий розвиток інформаційних технологій ускладнюють завдання боротьби з цим явищем, адже нові способи ухилення, як легальні, так і нелегальні, швидко адаптуються до змін у законодавстві. В цьому контексті необхідність ефективної боротьби з ухиленням від податків стає все більш актуальною, оскільки лише через зниження масштабів ухилення можна забезпечити стабільне фінансування суспільних потреб та зменшити соціальну нерівність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених, досліджували причини та наслідків ухилення від оподаткування, методи, способи вчинення таких економічних злочинів, розробляли заходи та шляхи протидії їм. Ухилення від оподаткування є предметом дослідження у працях: Андрющенка І., Атаманенка І., Ігнатенка Є., Кізіми А. та Крисоватого І., Матвійчука К., Наштерської М., Тарасової О., Шарікова О. і інших. Останні дослідження у сфері податкових порушень і ухилення від сплати податків зосереджуються на різних аспектах цих явищ.

Іноземні вчені, Beck, Lin і Ma аналізують вплив обміну інформацією та співпраці з фінансовим

сектором на податкову дисципліну, Gravelle досліджує роль міжнародних податкових укріплень у глобальному ухиленні від податків. Робота Krestesová і Rezek зосереджена на чеському досвіді, вивчаючи фактори, що сприяють податковим ухиленням, а Mawejje і Okumu звертаються до специфіки податкових порушень в Уганді, пов'язаних з бізнес-середовищем. Крім того, теоретичні підходи до ухилення від податків вивчаються у роботі Sandmo, що пропонує моделі, які пояснюють соціально-психологічні мотиви податкових порушень, а також Європейська Комісія вказує на важливість поліпшення міжнародної співпраці для боротьби з податковим шахрайством. Ці публікації підкреслюють необхідність комплексного підходу до вирішення проблеми ухилення від податків на національному та міжнародному рівнях.

Незважаючи на широкий обсяг наявних публікацій і проведених досліджень у даній області, обрана тема продовжує залишатися актуальною і вимагає подальшого дослідження.

Метою статті є виявлення існуючих тенденцій у сфері ухилення від податків та податкових правопорушень у теоретичному контексті та стратегій і форм боротьби з ухиленням від податків.

У роботі застосовувалися методи порівняння, аналізу та синтезу, дедукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «ухилення від податків» часто використовується як у загальному просторі, так і в академічному середовищі, але знайти його визначення важко. В економічній літературі не існує єдиного теоретичного підходу до вивчення проблеми неплатежів податків та обов'язкових платежів до бюджету в повному обсязі. У вітчизняній науковій та практичній діяльності часто використовуються терміни «ухилення від сплати податків» та «уникнення сплати податків» як синоніми. Економічна енциклопедія тлумачить «ухилення від сплати податків» як комбінацію законних і незаконних методів, що використовуються з метою ухилитися від оподаткування [2, с. 778–779]. Gravelle J.G. пише, що ухилення від податків – це невиконання податкового зобов'язання. Концепція ухилення від податків може розглядатися як ситуація, у якій податок не визначається відповідно до закону. Результатом зазначеної ситуації є різниця між сумою податку, яку потрібно сплатити, і сумою податку, яку сплатив платник. Сума податку, яку сплачує платник податків, є меншою за суму, встановлену законом [8]. З іншого боку, Sandmo визначає ухилення від податків як результат цілеспрямованої, законної чи незаконної економічної поведінки платника податків, що призводить до зменшення або ліквідації податкового зобов'язання чи іншої економічної вигоди, що виникає від податків [11].

Фінансово-економічний словник А.В. Загороднього та Г.В. Вознюка надає визначення цих термінів – «уникнення оподаткування» що означає зменшення суми податкових платежів шляхом законних методів [5, с. 585], у той час як «ухилення від сплати податків» визначається як свідомі дії платників податків, спрямовані на ухилення від сплати податків шляхом заниження відомостей про доходи або майно, що підлягають оподаткуванню, або повне приховування цих відомостей [5, с. 587].

На практиці використовуються три основні способи зменшення податкових платежів для платників податків – ухилення від сплати податків, уникнення сплати податків і податкову оптимізацію [1].

У цьому контексті іноземна література використовує терміни «ухилення від податків» та «уникнення податків». Експерти характеризують «ухилення від податків» як вид податкових правопорушень, за які платник податків може бути покараний. Форма покарання залежить від обсягу зниження податку, суми неоплаченого податку, від того, чи був продемонстрований намір уникнення податків. Ухилення від податків може відбуватися через звичайне незнання, відсутність інформації чи недбалість. Постійно змінювані податкові закони та нормативи сприяють порушенню правової визначеності та ненавмисним правопорушенням з боку платника податків [10].

Ухилення від податків характеризується як результат економічної поведінки платників податків, що розглядається як вид податкового зобов'язання. Уникнення податків вважається законною оптимізацією податків, коли платник податків застосовує всі правові положення для мінімізації своєї податкової відповідальності. Це насправді є ухиленням від податків, коли платник використовує всі законні можливості. Платник податків може застосовувати всі законодавчі винятки, звільнення, податкові пільги, знижки, амортизацію, спільне оподаткування чоловіка та дружини, стандартні або процентні витрати на доходи та резерви, що безпосередньо і навмисно передбачені законодавством. Законна оптимізація податків може включати використання прогалін у законі та нормативних актах. Наприклад, у разі поділу торгової компанії на менші бізнес-єдиниці можливе уникнення вищого податкового тарифу, якщо застосовується прогресивне оподаткування. «Система Шварца» – ще один спосіб досягнення законних податкових вигод. Система Шварца означає найм працівників на основі їх підприємницької ліцензії замість трудового договору [7].

Європейська комісія (ЕС – Податки та митний союз, 2017) розробила концепцію трьох найбільш важливих явищ:

- Податкове шахрайство – «це форма навмисного ухилення від податків, яке зазвичай карається за

кримінальним законодавством. Термін включає ситуації, коли навмисно подаються неправдиві заяви або виготовляються підроблені документи».

- Ухилення від податків – «зазвичай включає незаконні угоди, у яких податкове зобов'язання приховується або ігнорується, тобто платник податків сплачує менше податків, ніж він/вона повинні були б сплатити відповідно до закону, приховуючи доходи або інформацію від податкових органів».

- Уникнення податків – «визначається як дія в межах закону, іноді на межі законності, для мінімізації або ліквідації податку, який інакше мав би бути сплачений відповідно до закону. Це часто включає використання строгого тексту закону, лазівок і невідповідностей для отримання податкової вигоди, яка не була спочатку передбачена законодавством» [8].

Слід зазначити, що набір інструментів уникнення оподаткування, який застосовується в Україні, загалом не надто відрізняється від інших країн, проте має свої особливості й тенденції:

- ✓ порушення митних правил (маніпуляції з митною вартістю товарів, зловживання митними пільгами / режимами на кордоні – «поштова» й «транзитна» схеми, схема «мурахи») і контрабанда;

- ✓ зловживання у сфері стягування податку на додану вартість («скрутки ПДВ», «чорне зерно»);

- ✓ переміщення прибутку до «податкових гаваней» (офшорів), зловживання міжнародними угодами (treaty hopping);

- ✓ схеми тіньового ринку оренди землі та нерухомості;

- ✓ контрафакт, нелегальна торгівля підакцизними товарами;

- ✓ викривлення бази оподаткування, мінімізація задекларованих прибутків тощо, зокрема через так звані транзитно-конвертаційні центри (схеми «міс-кодинг» та «дропи»);

- ✓ тіньові заробітні плати й зловживання податковими пільгами (відрахуваннями), преференціями та спеціальними податковими режимами (структурування бізнесу через псевдо-ФОП, які працюють на псевдоторговельних майданчиках та / або під псевдофраншизами) [6].

Заходи боротьби з ухиленням від податків здійснюються на трьох рівнях: національному, рівні ЄС і міжнародному рівні. Країни світу усвідомили необхідність прийняття заходів для боротьби з ухиленням від податків. Ці заходи можна поділити на дві групи.

Перша група складається з заходів, які виникли в процесі ухвалення рішень загальними судами і мають характер критеріїв. Ці критерії називаються податковими доктринами.

Друга група охоплює заходи, прийняті в рамках індивідуального законодавства. Загальне правило

протидії ухиленню від податків (GAAR) було введено як законодавчий захід, спрямований на боротьбу з ухиленням від податків. Воно визначається як набір правил, заснованих на загальних принципах, що існують у національних податкових нормах і моделюються для боротьби з ухиленням від податків. GAAR є концепцією в податковому кодексі, яка дозволяє податковим органам відмовити платникам у праві визнавати податкові пільги. Метою GAAR є також покарання дій і угод, які можуть створити ситуацію незаконного ухилення від податків. GAAR було введено як законодавчий захід, спрямований на боротьбу з ухиленням від податків [9].

Загалом стратегії виявлення агресивних схем податкового планування можна поділити на 5 основних категорій:

а) розкриття та звітність – платники податків або треті сторони надають відповідну інформацію податковим органам. Ініціативи, які довели свою корисність для цієї стратегії, включають спеціальні зобов'язання щодо звітності про збитки, обов'язкові правила розкриття, правила ухвалення рішень та програми співпраці;

б) розслідування та аудит – податкова адміністрація самостійно шукає відповідну інформацію, використовуючи свої розслідувальні повноваження;

в) співпраця на національному та міжнародному рівнях – стратегії, що ґрунтуються на інформації, яка є у державних установах, або які включають співпрацю з податковою адміністрацією іншої країни;

г) аналіз даних – стратегії, що прагнуть максимально ефективно використовувати інформацію податкової адміністрації або зовнішні публічні дані. Успіх аналізу даних залежить від обсягу і якості даних, що доступні податковій адміністрації, і від того, наскільки добре вони можуть аналізувати, порівнювати, обробляти дані та інтерпретувати отриману інформацію для отримання значущих результатів;

д) інші стратегії виявлення [8].

Одним із ключових питань, яке має бути вирішено з метою забезпечення дієвості існуючих механізмів протидії прихованому виведенню коштів з країни, є обґрунтоване визначення сукупності країн, режими підприємницької діяльності в яких дозволяють резидентам України будувати схеми (податкові гавані) прихованого виведення капіталів поза її межі.

Країни, які відомі своїми результативними анти-офшорними заходами, зокрема США, Німеччина, Австралія, Бельгія тощо, не обмежуються використанням переліків ОЕСР, МВФ та ФАТФ. Ці країни самостійно встановлюють у своїх нормативних актах критерії «податкових гаваней» та застосовують до транзакцій з ними додаткові вимоги та обмеження або, взагалі, встановлюють загальні правила для

усіх нерезидентів. Наприклад, податкові органи Австралії самостійно аналізують ефективність обміну податковою інформацією з країнами-партнерами та визначають перелік, так званих, «секретних» юрисдикцій, до яких на даний момент належать Кіпр, Гонконг, Люксембург, Панама та Сейшельські острови. Бельгія визначає спеціальні правила оподаткування для операцій з нерезидентами, що розташовані на економічних територіях з рівнем податку на прибуток меншим за 10 % [7].

Законодавство проти податкових гаванів впроваджено в багатьох країнах для захисту внутрішньої податкової бази. Існують деякі способи контролю за зловживаннями податковими гаванями з цією метою, такі як:

- тиск з боку національних органів, наприклад, ОЕСР, ЄС погрожує податковим гаваням економічними та торговими санкціями;

- ефективний контроль над трансфертним ціноутворенням, який відіграє важливу роль у легальному та нелегальному переміщенні капіталу в офшори, можливий лише за наявності відповідних змін в податковому законодавстві;

- правила резиденції компаній з метою уникнення подвійного оподаткування;

- законодавство про контрольовані іноземні компанії – найефективніший метод усунення відстрочки [4];

- вдосконалення інституційного забезпечення деофшоризації економіки та забезпечення економічної безпеки, включаючи протицію рейдерству та захист прав і свобод громадян, створення спеціального відділу в Бюро економічної безпеки держави, який відповідатиме за моніторинг, запобігання та протицію рейдерству, а також захист майнових та інтелектуальних прав громадян і юридичних осіб;

- покращення бізнес-середовища та інвестиційного клімату, зокрема, збільшення прозорості судових процедур, стабільності законодавства, розвиток фінансової інфраструктури. Також важливо відновити довіру населення до влади та інститутів влади та підвищити інвестиційну привабливість країни через стабілізацію економічної та політичної ситуації [1, 3].

Державні органи зарубіжних країн намагаються знайти спосіб виявлення шахрайства та адаптувати законодавство до нових умов, проте платники податків вже використовують нові правові та незаконні методи для уникнення сплати податків. Занепокоєння урядів та громадськості щодо податкових практик транснаціональних корпорацій призвело до посилення боротьби з ухиленням від податків і шахрайством. Зокрема, неурядові організації активно виступають за запровадження фінансової звітності в країнах для багатонаціональних підприємств

(MNEs), що передбачає розкриття інформації про прибутки та податки, сплачені в кожній країні, де ці підприємства ведуть бізнес.

Боротьба з ухиленням від сплати податків за стандартом Common Reporting Standard (CRS) розпочалась і в Україні. Державна податкова служба України розпочала передачу інформації про фінансові рахунки нерезидентів до податкових органів інших країн та отримала від іноземних компетентних органів дані про рахунки податкових резидентів України. Предметом обміну стала інформація про фінансові рахунки, які ведуть фінансові установи (банки, страхові та інвестиційні компанії тощо), а саме: ім'я власника, його адреса, податкове резидентство, податковий номер, дата та місце народження, дані про фінансову установу, дані про рахунок: залишок станом на кінець звітного періоду, загальна сума дивідендів, процентів або інших доходів [9].

Цей крок є частиною зобов'язань України у процесі інтеграції до ЄС та спрямований на підвищення прозорості податкової сфери. Завдяки обміну даними Україна зможе ефективніше боротися з ухиленням від сплати податків, що сприятиме додатковим податковим надходженням.

Важливим чинником, що підвищить довіру платників податків до податкових органів та, водночас, сприятиме підвищенню податкової дисципліни є впровадження електронних податкових сервісів. Це дозволить вжити додаткові заходи для протидії ухиленням від сплати податків і забезпечити дотримання основних принципів оподаткування, таких як загальність оподаткування, рівність перед законом для всіх платників, соціальна справедливість і відповідальність за порушення податкового законодавства. Крім того, доцільно створити систему, яка здійснюватиме моніторинг платників податків з метою виявлення можливих порушень податкового законодавства серед всіх категорій платників [3].

Також, для забезпечення ефективності фінансової політики в умовах війни необхідно зосередитися

на стимулюючих заходах, спрямованих на підтримку платників податків, проведенні роз'яснювальної роботи з платниками податків щодо недопущення порушення податкового законодавства. Для досягнення цієї мети, держава повинна використовувати всі доступні механізми. Пріоритетними заходами в цьому контексті є налагодження партнерських відносин між платниками податків та податковими органами, створення мотиваційної системи сплати податків для бізнесу та громадян.

Висновки. Отже, неможливо заперечити негативний вплив податкових правопорушень і ухилення від податків на національні бюджети, тому країни та міжнародні організації прагнуть боротися з ухиленням від податків, і ці питання є одними з основних викликів міжнародної податкової політики.

Для вітчизняної економіки є вкрай важливим максимально ефективно протидіяти процесам офшоризації економіки, контрафакту, нелегальної торгівлі піддакцизними товарами, викривлення бази оподаткування, мінімізації задекларованих прибутків, тінізації заробітних плат й зловживання податковими пільгами, преференціями та спеціальними податковими режимами, що сприятиме притоку капіталу в країну та, відповідно, збільшення податкових надходжень до бюджету. Додатковий фінансовий потенціал від перекриття схем величезний – від 4,6 до 7,1% ВВП, що за наявності політичної волі є як частиною глобальної відповіді на завдання з пошуку «500 млрд грн на оборону», так і в цілому непотрібності політики агресивного тиску на бізнес і зростання податків, запланованих на 2025–2027 роки.

Впровадження запропонованих заходів сприятиме поліпшенню моніторингу об'єктів оподаткування, податкової бази та платників податків, для запобігання ухиленню від оподаткування. Крім того, для досягнення більшої ефективності податкових реформ необхідно посилити заходи податкового контролю та підвищення відповідальності за порушення податкового законодавства.

Література:

1. Андрющенко І.Є., Шаповал С.С. Податковий контроль в системі протидії ухиленню від оподаткування. *Ефективна економіка*. 2017. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5691>
2. Власов А., Понамарчук О. Сутність та функції податкового контролю. *Юридичний вісник*. 2011. № 2. С. 107–113.
3. Висоцька І.Б., Родченко С.С., Лелюк Н.Є. Протидія ухиленню від сплати податків в умовах воєнного стану. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7966623>
4. Гусейніков Ю. Досвід країн Євросоюзу в боротьбі з податковими злочинами / Україна-НАТО. Київ, 2018. № 3. С. 45.
5. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник. Львів : Вил-во НУ «Львівська політехніка», 2005. 714 с.
6. Податковий кодекс України. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
7. Beck T., Lin C. and Ma Y., Why Do Firms Evade Taxes? The Role of Information Sharing and Financial Sector Outreach, *The Journal of Finance*. 2014. No. 69. P. 763–817.
8. Gravelle J.G. Tax Havens: International Tax Avoidance and Evasion. 2015. URL: <https://fas.org/sgp/crs/misc/R40623.pdf>

9. Krestesová M. and Rezek V., Daňové nedoplatky a daňové úniky. URL: http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/2013-10_Danove-nedoplatky-a-danoveuniky.pdf
10. Mawejje J. Okumu I.M. Tax Evasion and the Business Environment in Uganda. *South African Journal of Economics*. 2016. No. 84 (3). P. 440–460.
11. Sandmo A. The Theory of Tax Evasion: A Retrospective View. *National Tax Journal*. 2005. No. 58 (4). P. 643–663.

References:

1. Andriushchenko I. Ye., Shapoval S. S. (2017) Podatkovi kontrol v systemi protydii ukhlyenniu vid opodatkuvania. *Efektivna ekonomika*. no 7. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5691>
2. Vlasov A., Ponamarchuk O. (2011) Sutnist ta funktsii podatkovoho kontroliu. *Yurydychnyi visnyk*. no 2. pp. 107–113.
3. Vysotska I. B., Rodchenko S. S., Leliuk N. Ye. Protydiia ukhlyenniu vid splaty podatkov v umovakh voiennoho stanu. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7966623>
4. Gusejnikov Yu. (2018) Dosvid krayin Yevrosoyuzu v borot`bi z podatkovimi zlochinami / Ukrayina-NATO. Kyiv, no. 3, p. 45.
5. Zahorodnii A. H. (2005) Finansovi-ekonomichni slovniki. Lviv: Vyl-vo NU «Lvivska politehnika», 714 p.
6. Podatkovi kodeks Ukrainy. Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
7. Beck T., Lin C. and Ma Y. (2014) Why Do Firms Evade Taxes? The Role of Information Sharing and Financial Sector Outreach. *The Journal of Finance*, no. 69, pp. 763–817.
8. Gravelle J. G. (2015) Tax Havens: International Tax Avoidance and Evasion. Available at: <https://fas.org/sgp/crs/misc/R40623.pdf>
9. Krestesová M. and Rezek V., Daňové nedoplatky a daňové úniky. Available at: http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/2013-10_Danove-nedoplatky-a-danoveuniky.pdf
10. Mawejje J. Okumu I. M. (2016) Tax Evasion and the Business Environment in Uganda. *South African Journal of Economics*, no. 84 (3), pp. 440–460.
11. Sandmo A. (2005) The Theory of Tax Evasion: A Retrospective View. *National Tax Journal*, no. 58 (4), pp. 643–663.

Стаття надійшла до редакції 29.11.2024 р.